

SUN'IY INTELLEKTNING TA'LIMDAGI ROLI: IMKONIYATLAR, XAVFLAR VA ISTIQBOLLAR

Raximov Azamat Frunze o'g'li,

Osiyo xalqaro universiteti magistranti,

E-mail: raximovazamat77755@gmail.com

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.363

Annotatsiya. Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi o'rni, pedagogik imkoniyatlari, mavjud xavf va muammolari hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda generativ sun'iy intellekt vositalarining o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga ta'siri, individual ta'limni tashkil etish, baholash jarayonlarini avtomatlashtirish, raqamli kontent yaratish, mustaqil ta'limni rivojlantirish hamda akademik halollik masalalari yoritiladi. Shuningdek, maqolada AI'dan foydalanishga oid amaliy ishlar tizimi, xalqaro statistik ma'lumotlar, jadval va diagrammalar asosida ta'limda sun'iy intellektidan samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Statistik ma'lumotlar oliy ta'lim talabalari, o'qituvchilar va ta'lim muassasalarida AI'dan foydalanish sur'atlari keskin oshib borayotganini ko'rsatadi.[1].

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ta'lim, generativ AI, raqamli ta'lim, individual ta'lim, avtomatlashtirilgan baholash, akademik halollik, raqamli kompetensiya, AI savodxonligi, pedagogik texnologiya.

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION: OPPORTUNITIES, RISKS, AND PROSPECTS

Rakhimov Azamat Frunze ugli,

Master's Student at Asia International University,

E-mail: raximovazamat77755@gmail.com

Abstract. This article analyzes the role of artificial intelligence technologies in the educational process, their pedagogical opportunities, existing risks and challenges, as well as future development prospects. The study highlights the impact of generative artificial intelligence tools on the activities of teachers and learners, the organization of personalized learning, the automation of assessment processes, the creation of digital content, the development of independent learning, and issues of academic integrity. The article also develops recommendations for the effective use of artificial intelligence in education based on a system of practical tasks related to AI use, international statistical data, tables, and diagrams. Statistical data indicate that the use of AI among higher education students, teachers, and educational institutions is increasing rapidly [2].

Keywords: artificial intelligence, education, generative AI, digital education, personalized learning, automated assessment, academic integrity, digital competence, AI literacy, pedagogical technology.

KIRISH

XXI asr ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar, axborot oqimining tezlashuvi va bilim olish shakllarining tubdan o'zgarishi bilan tavsiflanadi. Bugungi kunda ta'lim jarayoni faqat an'anaviy dars, darslik va o'qituvchi izohi bilan chegaralanib qolmay, balki raqamli platformalar, virtual ta'lim muhiti, adaptiv o'qitish tizimlari hamda sun'iy intellektga asoslangan vositalar bilan boyib bormoqda.[5] Ayniqsa, ChatGPT, Gemini, Copilot kabi generativ sun'iy intellekt vositalari o'quvchilar, talabalar va o'qituvchilar faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. [8]

Sun'iy intellekt ta'lim jarayonini individuallashtirish, murakkab mavzularni soddalashtirish, test va topshiriqlarni yaratish, yozma nutqni rivojlantirish, o'quvchilarning bilim darajasini tahlil qilish va ta'lim oluvchiga mos tavsiyalar berish imkonini yaratadi. [6;7;10] Shu bilan birga, AI vositalarining ta'limga kirib kelishi akademik halollik, tanqidiy

fikrlash, ma'lumotlar xavfsizligi, pedagogik nazorat va raqamli tengsizlik kabi muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda. [3;5;13]

HEPI/Kortext Student Generative AI Survey 2025 natijalariga ko'ra, oliy ta'lim talabalari orasida AI vositalaridan foydalanish 2024-yildagi 66 foizdan 2025-yilda 92 foizga oshgan. Bu holat generativ AI vositalari qisqa vaqt ichida talabalar o'quv faoliyatining muhim qismiga aylanayotganini ko'rsatadi.[1]

Mazkur maqolaning maqsadi sun'iy intellektning ta'limdagi imkoniyatlari, xavflari va istiqbollari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsad asosida AI vositalarining ta'lim jarayonidagi asosiy vazifalari, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga ta'siri, amaliy qo'llash usullari, statistik ko'rsatkichlari hamda samarali foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda ilmiy-nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, statistik tahlil va pedagogik umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Maqolaning nazariy asosini sun'iy intellekt va ta'limga oid xalqaro hisobotlar, ilmiy maqolalar, UNESCO, OECD, HEPI/Kortext va World Economic Forum ma'lumotlari tashkil etdi.[1; 2; 3; 4; 5].

Maqolani shakllantirishda quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratildi: sun'iy intellektning ta'limdagi pedagogik imkoniyatlari; generativ AI vositalarining o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga ta'siri; AI'dan foydalanish bilan bog'liq xavf va cheklovlar; AI savodxonligi va raqamli kompetensiya; ta'limda akademik halollik; O'zbekiston ta'lim tizimida AI texnologiyalaridan foydalanish istiqbollari.[11;12]

Maqolada amaliy yondashuvni kuchaytirish maqsadida to'rtta amaliy ish turi ishlab chiqildi: AI yordamida dars rejasi yaratish, AI yordamida test va topshiriqlar ishlab chiqish, AI javobini tanqidiy tahlil qilish hamda akademik halollik bo'yicha mini-loyiha tayyorlash. Ushbu amaliy ishlar ta'lim jarayonida AI'dan faqat tayyor javob olish vositasi sifatida emas, balki metodik, tahliliy va ijodiy yordamchi sifatida foydalanishga yo'naltirilgan. [9;10]

NATIJALAR

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt ta'lim jarayonida bir necha muhim vazifani bajaradi. Birinchidan, AI individual ta'limni tashkil etish imkonini beradi. Har bir o'quvchi yoki talabaning bilim darajasi, o'zlashtirish tezligi, qiziqishi va ehtiyojlari turlicha bo'ladi. An'anaviy ta'limda bunday farqlarni to'liq hisobga olish qiyin. Sun'iy intellekt esa o'quvchining faoliyatini tahlil qilib, unga mos topshiriqlar, tavsiyalar va qo'shimcha materiallar taklif qilishi mumkin.[11]

Ikkinchidan, sun'iy intellekt o'qituvchining metodik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi. O'qituvchi AI yordamida dars rejasi, test, savol-javob, baholash mezonini, taqdimot matni, mashq va ijodiy topshiriqlarni qisqa vaqt ichida tayyorlashi mumkin. Bu esa o'qituvchining vaqtini tejaydi va ijodiy pedagogik faoliyatga ko'proq e'tibor qaratish imkonini beradi.[7]

Uchinchidan, AI vositalari o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchi sun'iy intellekt yordamida murakkab mavzuni qayta tushuntirishni so'rashi, misollar olishi, matnni soddalashtirishi, xatolarini aniqlashi va o'z fikrini rivojlantirishi mumkin. Bu ayniqsa til o'rganish, yozma nutqni shakllantirish, loyiha tayyorlash va mustaqil izlanish jarayonida muhim ahamiyatga ega.[13]

To'rtinchidan, AI baholash va monitoring jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi. AI asosidagi tizimlar test natijalarini tez tahlil qilishi, o'quvchining zaif tomonlarini aniqlashi va individual tavsiyalar berishi mumkin. Bu ta'lim sifatini monitoring qilish, o'quvchi rivojlanishini kuzatish va dars jarayonini tezkor tuzatishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.[6]

Beshinchidan, sun'iy intellekt inklyuziv ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Nutqni matnga aylantirish, matnni ovozga aylantirish, avtomatik tarjima, tasvirni izohlash va murakkab matnlarni soddalashtirish kabi texnologiyalar imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun ta'lim jarayonini qulaylashtiradi.[3;2]

Jadval 1. Ta'limda AI'dan foydalanishga oid statistik ko'rsatkichlar

№	Ko'rsatkich	Statistik ma'lumot	Manba
1	Oliy ta'lim talabalari orasida AI vositalaridan foydalanish	2024-yilda 66%, 2025-yilda 92%	HEPI/Kortext, 2025
2	O'qituvchilarning AI'dan ish jarayonida foydalanishi	37%	OECD, 2026
3	AI dars rejasini yozish yoki yaxshilashga yordam beradi, degan o'qituvchilar	57%	OECD, 2026
4	AI akademik halollikka xavf tug'diradi, deb hisoblovchi o'qituvchilar	72%	OECD, 2026
5	Rasmiy AI siyosatiga ega oliy ta'lim muassasalari	19%	UNESCO, 2025
6	AI yo'riqnomasi ishlab chiqilayotgan oliy ta'lim muassasalari	42%	UNESCO, 2025
7	2030-yilgacha o'zgarishi kutilayotgan asosiy kasbiy ko'nikmalar	39%	WEF, 2025

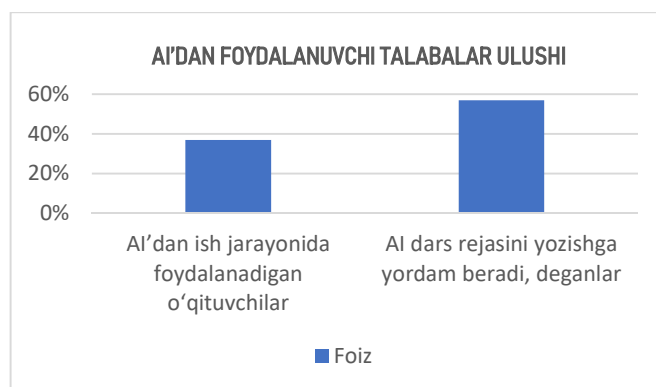
OECD Digital Education Outlook 2026 ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda quyi o'rta ta'lim o'qituvchilarining 37 foizi AI'dan ish faoliyatida foydalangan, 57 foizi AI dars rejasini yozish yoki takomillashtirishda yordam berishini bildirgan, 72 foizi esa AI o'quvchilarga AI yaratgan ishni o'z ishi sifatida taqdim etish imkonini berishidan xavotir bildirgan.[2]

UNESCO so'roviga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarining 19 foizida rasmiy AI siyosati mavjud, 42 foizida esa AI bo'yicha yo'riqnoma ishlab chiqilmoqda.[3]

World Economic Forum Future of Jobs Report 2025 hisobotida 2025-2030-yillar oralig'ida mehnat bozori va kasbiy ko'nikmalarda sezilarli o'zgarishlar kutilayotgani qayd etilgan.[4]

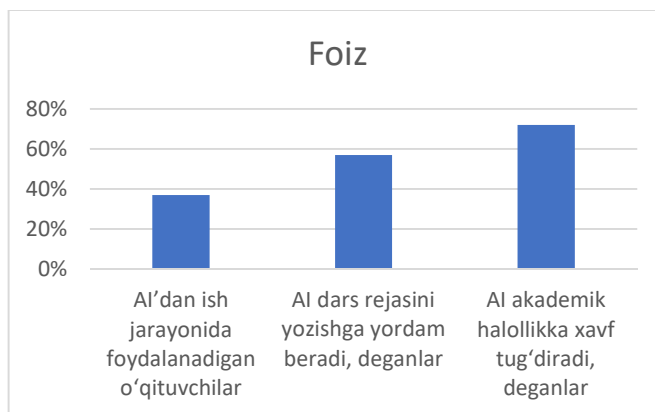
Ushbu diagramma maqolada talabalarining AI vositalaridan foydalanish ko'rsatkichi tez o'sayotganini ko'rsatish uchun ishlatiladi.[1]

Diagramma 1

Tahlil: 2024–2025-yillar oralig'ida talabalar orasida AI'dan foydalanish 26 foiz punktga oshgan. Bu ta'lim tizimida generativ AI vositalari juda qisqa muddatichida ommalashganini ko'rsatadi.

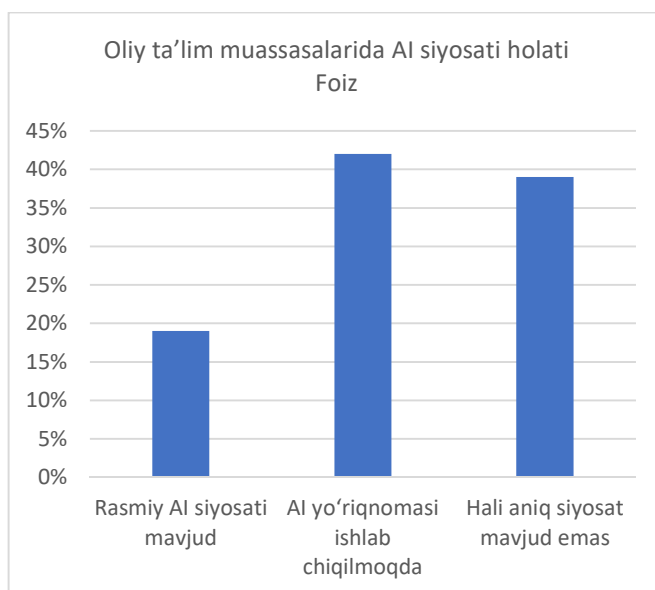
Diagramma 2

2. O'qituvchilarning AI'dan foydalanishi va xavotirlari

Ko'rsatkich	Foiz
AI'dan ish jarayonida foydalanadigan o'qituvchilar	37%
AI dars rejasini yozishga yordam beradi, deganlar	57%
AI akademik halollikka xavf tug'diradi, deganlar	72%

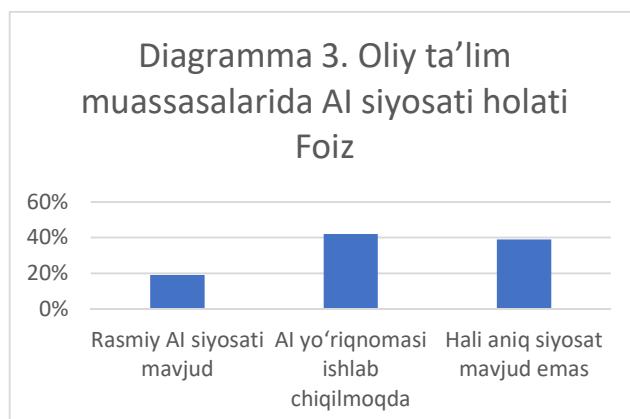
Diagramma 3

Tahlil: Diagrammadan ko'rinadiki, o'qituvchilar orasida AI'dan foydalanish darajasi ortib bormoqda, ammo akademik halollik masalasi eng katta xavotir sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu esa AI'dan foydalanish bo'yicha aniq qoidalar, baholash mezonlari va akademik halollik kodeksini ishlab chiqishni talab qiladi.[3]

Oliy ta'lim muassasalarida AI siyosati holati

Diagramma 4

Holat	Foiz
Rasmiy AI siyosati mavjud	19%
AI yo'riqnomasi ishlab chiqilmoqda	42%
Hali aniq siyosat mavjud emas	39%

Tahlil: UNESCO so'rovi natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarining katta qismi AI bo'yicha institutsional siyosat ishlab chiqish jarayonida. Bu esa kelgusida AI'dan foydalanishning etik, metodik va huquqiy asoslarini kuchaytiradi.

Sun'iy intellektdan ta'lim jarayonida samarali foydalanish uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, o'qituvchilar uchun AI savodxonligi bo'yicha qisqa muddatli malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Bu kurslarda prompt yozish, AI javoblarini tahlil qilish, dars rejasi yaratish, test tuzish, baholash mezonlarini ishlab chiqish va akademik halollik qoidalarini o'rgatish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, o'quvchilar va talabalar uchun "AI'dan mas'uliyatli foydalanish kodeksi" ishlab chiqilishi lozim. Mazkur kodeksda AI'dan foydalanish mumkin bo'lgan va mumkin bo'lmagan holatlar aniq ko'rsatilishi kerak.

Uchinchidan, AI yordamida bajarilgan topshiriqlarda natijadan ko'ra jarayonni baholashga e'tibor qaratish lozim. Masalan, talaba yakuniy matn bilan birga promptlar, oraliq variantlar, tahrir jarayoni va foydalanilgan manbalarni ham taqdim etishi kerak.

To'rtinchidan, AI vositalaridan foydalanishda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish qoidalariga qat'iy rioya etish zarur. O'quvchilar, talabalar va o'qituvchilar shaxsiy ma'lumotlar, pasport ma'lumotlari, baholar, maxfiy hujjatlar va boshqa nozik axborotlarni ochiq AI platformalariga kiritmasliklari lozim.

Beshinchidan, milliy ta'lim ehtiyojlariga mos o'zbek tilidagi AI platformalarini ishlab chiqish dolzarbdir. Bu platformalar davlat tili, chet tillari, aniq fanlar, kasbiy ta'lim va oliy ta'lim yo'nalishlariga moslashtirilgan bo'lishi kerak.

XULOSA

Yuqoridagi amaliy ishlar, diagrammalar va statistik ma'lumotlar sun'iy intellektning ta'limdagi roli tobora kuchayib borayotganini ko'rsatadi. AI vositalari o'qituvchi faoliyatini yengillashtirish, individual ta'limni tashkil etish, test va topshiriqlar yaratish, o'quvchilarni mustaqil izlanishga yo'naltirish hamda inklyuziv ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishda muhim

ahamiyatga ega. Biroq statistik ma'lumotlar AI'dan foydalanish bilan bog'liq xavflar ham mavjudligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, akademik halollik, tanqidiy fikrlash, ma'lumotlar xavfsizligi va raqamli tengsizlik masalalari alohida e'tibor talab qiladi.

Shu sababli sun'iy intellekt ta'lim jarayonida o'qituvchining o'rmini bosuvchi texnologiya sifatida emas, balki uning metodik, ijodiy va tahliliy faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi intellektual yordamchi sifatida qo'llanilishi lozim. AI'dan samarali foydalanish uchun o'qituvchi va o'quvchilarda AI savodxonligi, tanqidiy fikrlash, etik mas'uliyat va raqamli madaniyatni shakllantirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. Kitoblar, xalqaro hisobotlar va qo'llanmalar

1. HEPI/Kortext. Student Generative AI Survey 2025. 2025.
2. OECD. Digital Education Outlook 2026: Exploring Effective Uses of Generative AI in Education. OECD Publishing, Paris, 2026.
3. UNESCO. Survey: Two-thirds of higher education institutions have or are developing guidance on AI use. 2025.
4. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. Geneva: World Economic Forum, 2025.
5. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO, 2023/2026.
6. Leite, H. Artificial Intelligence in Higher Education: Research Notes. 2025.

II. Ilmiy maqolalar va ilmiy sharhlar

7. Garzón, J. Review of Artificial Intelligence in Education. 2025.
8. Xiaoyu, W. Generative Artificial Intelligence in Pedagogical Practices. 2025.
9. Park, J. A Systematic Literature Review of Generative Artificial Intelligence Literacy Education. 2025.
11. Alfarwan, A. Generative AI Use in K-12 Education: A Systematic Review. *Frontiers in Education*, 2025.
12. Sayfullayeva, Sh. Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim platformalarining imkoniyatlari va xavflari. *Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya*, 4(19), 160–164, 2025.
13. Mamarasulova, D. Sun'iy intellekt va ta'lim: imkoniyatlar va xavflar. *Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya*, 4(21), 4–5, 2025.
14. Mirzayev, A. va boshqalar. Understanding Uzbekistan University EFL Teachers' Perceptions of ChatGPT: From Benefits to Ethical Challenges. *International Journal of Information and Education Technology*, 15(2), 246–254, 2025.